

Redaktionelt forord

Temanummer: AI og demokrati

Redaktionelt forord

Teknologiske udviklinger indenfor kunstig intelligens (AI) har i de seneste år for alvor ramt de danske demokratiske institutioner med store forhåbninger og store bekymringer til følge. På de indre linjer har den såkaldte Taskforce for Kunstig Intelligens (2025) fremlagt, hvad den kalder for et 'ambitiøst' mål-billede om at frigøre 30.000 årsværk i den offentlige sektor frem mod 2035. Altså, AI skal overtage eller i hvert fald effektivisere nok arbejdsprocesser og -områder til, at 30.000 mennesker kan bruge deres tid til noget andet og, lover målbilledet, vigtigere. Og i det ydre perspektiv bliver spørgsmålet om digital suverænitet stadigt mere presserende, idet bekymringerne om afhængighed af amerikanskejede techvirksomheder nu ikke kun går på disse virksomheders enorme størrelse og tvivlsomme forretningsmodeller, men også på deres forbindelser til den siddende amerikanske regering, som i stadigt mindre grad opfører sig som Danmarks nærmeste allierede (Liebetrau & Adler-Nissen, 2024). Derfor vender stadigt flere blikket mod Europa for opbygningen af et reelt alternativ til den amerikanske dominans over den samlede digitale infrastruktur – også kaldet den digitale 'stack', der integrerer eksisterende teknologier på tværs af hardware, software, og lagring, men også inkluderer forsknings- og udviklingsaktiviteter samt patentering af nye løsninger (Bria, Timmers & Gernone, 2025). Og stadigt flere arbejder lokalt for opbygningen af reelle alternativer til techgiganterne og deres udemokratiske forretningsmodeller (Nordic Media Lab, 2026).

Bagved de store fortællinger om AI's kommende dominans og de effekter, de nye teknologier vil have globalt og nationalt, er forandringerne allerede i gang og kan mærkes i den enkelte borgers hverdag, i virksomheder og andre organisationer på tværs af brancher og sektorer, i det danske policylandskab og ikke mindst i retspraksis. Dette temanummer forholder sig til de pågående forandringer, som de udspiller sig på det individuelle, organisatoriske og juridiske niveau og reflekterer den demokratiske legitimitets tre grundformer: input, throughput og output (jf. Schmidt, 2013). Altså, hvordan påvirker udviklingen og implementeringen af AI-teknologier borgernes oplevelse af, adgang til og deltagelse i den offentlige debat? Hvordan påvirker teknologierne økonomiske og politiske beslutningsprocesser? Og hvad er grundlaget for at vurdere lovligheden af disse påvirkninger?

**SINE NØRHOLM
JUST**

Professor, Institut for
Kommunikation og
Humanistisk Videnskab,
Roskilde Universitet
sinenjust@ruc.dk

Spørgsmålet om, hvordan teknologier påvirker demokratiske samfund, er langt fra nyt; tværtimod kan man argumentere for, at det er en demokratisk grundsten – både i den forstand, at selve demokratiets opståen og udbredelse er muliggjort af teknologiske nyskabelser, og i den forstand, at nye teknologier 'disrupter' etablerede demokratiske institutioner (Beyes et al., 2022; Peters, 1999). Når vi i dag taler om sammenhængen mellem teknologi og demokrati, har vi på inputsiden ofte fokus på den måde, hvorpå teknologierne truer de demokratiske samfund – eller hvad Habermas (1962, 2022) kalder offentlighedens strukturelle forandring. Samtidig er der på outputsiden fortsat fokus på vækst og effektivisering, hvorfor demokratiske institutioner såvel som private virksomheder har tendens til at se løsningen på eksisterende problemer som 'mere og bedre' teknologi snarere end en gentænkning af sociotekniske sammenhænge (Noponen et al., 2024). Dermed opstår en stadigt større kløft mellem borgernes input og de demokratiske institutioners output (Gulbrandsen & Just, 2025). Borgerne oplever ikke, at der leveres på det, de efterspørger, hvilket hænger sammen med, at institutionerne har stadigt sværere ved at opfatte, hvad borgerne efterspørger. Det peger på problemer med 'throughput' i forhold til både offentlig meningsdannelse, markedsdannelse, og politikudvikling. Og det peger på behov for nye juridiske perspektiver og tiltag, der kan sikre og overvåge de teknologisk medierede sammenhænge mellem 'folk' og 'styre'. Uden sådanne sammenhænge må vi finde en anden betegnelse for vores samfundsform.

Udfordringerne med at opretholde de demokratiske grundprincipper og realisere dem i praksis er ikke opstået med udviklingen og implementeringen af AI-teknologier, men teknologierne synes på flere måder at accelerere og forværre de forandringer, som digitaliseringen i bredere forstand allerede har ført med sig. Bidragene til dette temanummer tager fat i hvert sit aspekt af AI-teknologiernes betydning for de demokratiske institutioner, i Danmark og i verden.

Vi begynder med en kortlægning af danskernes oplevelse af bigtechs betydning for demokratiet, der netop dokumenterer en stigende bekymring omkring ejerforhold, forretningsmodeller og handlemuligheder. Med udgangspunkt i en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse viser Sofie Filstrup, Arjen van Dalen og Claes de Vreese, at danskerne i høj grad efterspørger, at de offentlige myndigheder samt de involverede virksomheder tager ansvar. De anerkender også deres eget ansvar, men er i mindre grad villige til at handle individuelt på det, hvilket peger på behovet for organisatoriske og regulatoriske alternativer. Dermed er grundlaget for den videre undersøgelse af de forandringer, som AI medfører, lagt; danskerne er bekymrede og ønsker alternativer, men hvad bundrer bekymringerne i, og hvad kan løsninger være?

I de næste bidrag vender vi os mod det spørgsmål, idet Jannie Møller Hartley først viser, hvordan AI-drevne systemer ændrer betingelserne for nyhedsproduktion og dermed grundlaget for den offentlige meningsdannelse. Møller Hartley betegner den igangværende udvikling som nyhedsmediernes 'adap-

tive drejning' og identificerer de konsekvenser, som drejningen har. Den forskyder journalistikkens publicistiske funktion på fire niveauer: indholdsmæssigt, normativt, kommercielt og epistemisk. Tilsammen fører de fire forskydninger til, at nyhedsmedierne ikke på samme måde som tidligere kan varetage sin medierende rolle mellem borgere og institutioner, hvilket er en central forklaring på, at AI-styrede throughput-processer ikke kobler input og output legitimitet i tilstrækkelig grad.

Dernæst sætter Leonard Seabrooke i sin artikel fokus på, hvordan AI påvirker markedsdannelseprocesser, og anlægger dermed et økonomisk sociologisk perspektiv på spørgsmålet om sammenhængen mellem AI og demokrati. Udgangspunktet er her, at markeder opstår, når producenter er i stand til at observere hinanden i tilstrækkelig grad – altså, hvad vi kan betegne som den politiske økonomis throughput, der i demokratiske samfund i dag er styret af en kapitalistisk logik. Seabrooke viser, hvordan AI påvirker de klassiske markedsformende kampe om ekspertise, status og kontrol, idet AI-markeder opstår, når 1) der gives autoritet og moralsk legitimitet til algoritmisk klassificering i nogle markeds kontekster og ikke andre; 2) der skabes vurderende infrastrukturer, som oversætter rodet data til markedsprodukter og -priser; og 3) der i udviklingen og implementeringen af AI-produkter og -services pågår asymmetriske forsøg på at centralisere kontrollen over data og markedspositioner. Alle tre forhold ændrer grundbetingelserne for markedsdannelse på måder, der afkobler markederne fra demokratiske processer – og i yderste konsekvens reetablerer forbindelsen, men på en sådan måde, at markederne overtager den demokratiske kontrol.

I deres artikel bygger David Budtz Pedersen og Ulrikke Dybdal Sørensen bro mellem den diagnostiserende og den løsningsorienterede del af temanummeret, idet de kortlægger det danske økosystem for udvikling og implementering af AI-policy. De viser behovet for at etablere et styringsparadigme, som gennem bred inddragelse og distribueret ekspertise bidrager til at skabe tillid og mindske risici og usikkerheder. Og de viser, at et sådant polycentrisk paradigme er under udvikling i Danmark, men at der fortsat er behov for bedre koordinering og integration. Artiklen slår dermed en håbefuldstone an, idet den peger på, hvordan igangværende udviklinger kan styrke implementeringen af AI på demokratisk forsvarlige måder.

Hanne Marie Motzfeldt og Frederik Waage anlægger også et konstruktivt perspektiv, men begynder med identifikationen af en central udfordring med at kontrollere AI, nemlig domstolenes manglende evne til at placere ansvar og udmåle straf, når det kommer til de skader, som AI forvolder. De viser først, hvordan techvirksomhedernes komplekse organisationsformer og ejerforhold i samspil med den høje og specialiserede grad af domæneviden, det kræver at forstå og vurdere AI-teknologierne, gør det vanskeligt for domstolene at udøve deres traditionelle rolle som demokratiets ultimative kontrolinstans og dømmende magt. På den baggrund peger forfatterne på en løsning, nemlig indførelsen af en specialdomstol for AI, og de viser, at diskussionen om denne model er moden netop nu, hvor Strukturudvalget for Domstolene er i gang

med sit arbejde. Motzfeldt og Waage inviterer afslutningsvis andre fagligheder til at blande sig i den juridiske debat for at kvalificere de forskellige kompetencer, som en eventuel specialdomstol skal besidde.

I temanummerets afsluttende bidrag hæves det juridiske blik fra spørgsmålet om ansvarspålæggelse og strafudmåling i sager, hvor AI har forvoldt skade, til det bredere spørgsmål, om AI-teknologier simpelthen truer menneskerettighederne. Rikke Frank Jørgensen og Anja Møller Pedersen er i deres analyse mere kritiske end konstruktive, idet de viser, hvordan AI udfordrer retten til privatliv, databeskyttelse, ligebehandling samt demokratisk deltagelse. Forfatterne peger dog på, at EU's AI-forordning søger at modgå udfordringerne gennem konsekvensanalyser. De konkluderer, at der også på det europæiske niveau er behov for et bedre og mere effektivt tilsyn med, at reglerne overholdes, og de peger på behovet for bedre og mere konsekvent borgerinddragelse. Med opfordringen til at sikre, at borgerne har indsigt i deres rettigheder og mulighed for at handle, når disse overtrædes, er temanummeret kommet hele vejen rundt – og afspejler på det menneskeretlige niveau, hvad danskerne sagde i temanummerets første artikel: Den enkelte borger har et ansvar for at sikre, at AI ikke er til skade for demokratiet, men det er ikke et ansvar, som nogen af os kan løfte alene.

Referencer

- Beyes, T., Chun, W.H.K., Clarke, J., Flyverbom, M. & Holt, R. (2022): Ten theses on technology and organization: Introduction to the special issue. *Organization Studies*, 43(7): 1001-1018. <https://doi.org/10.1177/01708406221100028>
- Bria, F., Timmers, P. & Gernone, F. (2025): *EuroStack – A European Alternative for Digital Sovereignty*. <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/eurostack-a-european-alternative-for-digital-sovereignty-1>
- Gulbrandsen, I.T. & Just, S.N. (2025): What do we know about digital public debate? Technological affordances and democratic dilemmas. *Nordicom Review*, 46(s1): 148-174. <https://doi.org/10.2478/nor-2025-0014>
- Habermas, J. (1962): *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas, J. (2022): *Ein neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit und die deliberative Politik*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Liebetrau, T. & Adler-Nissen, R. (2024): Den digitale sårbarhed: Teknologivirkksomheder, geopolitik og magtfor skydning. https://ps.au.dk/fileadmin/Statskundskab/Billeder/Forskning/Forskningsprojekter/Magtudredning/Essays/Tema7/Tobias_Liebetrau___Rebecca_Adler_Nissen___Tema_7.2_.pdf
- Noponent, N., Feshchenko, P., Auvinen, T., Luoma-aho, V. & Abrahamsson, P. (2024): Taylorism on steroids or enabling autonomy? A systematic review of algorithmic management. *Management Review Quarterly*, 74: 1695-1721. <https://doi.org/10.1007/s11301-023-00345-5>
- Nordic Media Lab (2026): Hvorfor? <https://nordicmedialab.dk/#hvorfor>.
- Peters, J.D. (1999): *Speaking into the Air*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmidt, V.A. (2013): Democracy and legitimacy in the European Union revisited: Input, output, and 'throughput'. *Political Studies*, 61(1): 2-22. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00962.x>
- Taskforce for Kunstig Intelligens (2025): *Mere tid til det vigtige: Målbillede for udrulning og anvendelse af kunstig intelligens i den offentlige sektor*. <https://www.digmin.dk/Media/638851342351888980/Publikation%20-%20Mere%20tid%20til%20det%20vigtige.pdf>